

GOBUSTAN AÇIK HAVA MÜZESİ

2007 yılında Azerbaycan'ın sosyal ve kültürel yaşamında çok önemli bir olay gerçekleşti. Yüksek sanatsallığı ve muazzamlığı sayesinde antik kaya resimlerinin artık çoktan dünya kaya sanatının başyapıtları olarak kabul edilmiş Gobustan arkeolojik külliyesi UNESCO Dünya Miras Listesine alındı.

Azerbaycan topraklarında bulunan tarihsel anıtların eşsiz külliyesinin dünyaca önemli olan böylesine etkili bir uluslar arası örgüt tarafından resmen tanınması – büyük ölçüde, Azerbaycan halkının milli, manevi ve kültürel değerlerinin canlanmasına yönelik devlet programının uygulanması sonucudur.

Avrasya'nın antik sanatında önemli halkalardan biri olan Azerbaycan'ın antik kaya resimleri, Kafkasya'da kendi türünün en büyük külliyesidir.

Kronolojik çerçevesi, konu çeşitliliği ve orijinalliği, yüksek sanatsal ve estetik nitelikleri ile farklılık gösteren kaya resimlerinin sayısı bu gün on binleri bulmaktadır. Bu resimlerin çoğu, haklı olarak dünya kaya sanatının eşsiz eserleri olarak kabul edilir. Bu resimler, Azerbaycan topraklarında en eski toplulukların kültürel ve tarihsel gelişiminin karmaşık süreçleri hakkında bilgiler barındırarak, aynı zamanda Azerbaycan'ın kültürel mirasının parlak bir parçasını oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın nispeten küçük topraklarında antik kaya sanatı anıtlarının büyük merkezlerinin, coğrafi koşullara göre farklı olan birçok bölgede görülmesi dikkat çekicidir. Bu bölgeler arasında – Büyük Kafkasların güney-doğu ucundaki ovalar, Abşeron yarımadasının kumlu ve kayalık ovaları, Küçük Kafkaslar içinde vadiler ve yaylalar yer almaktadır. Bakü'den 60 km mesafede bulunan Gobustan külliyesi bu merkezler arasında en büyük bilimsel, sanatsal ve estetik öneme sahiptir.

Gobustan kaya resimleri ilk defa, geçen yüzyılın 40'lı yıllarında bilim dünyasına tanındı. O zamandan bu yana yapılan kazı ve araştırmalar, dünyanın en zengin tarihi ve arkeolojik külliyesi olarak Gobustan'ın büyük bilimsel önemini ve benzersizliğini ortaya çıkarmıştır. **Gobustan'da yeni araştırmalar sırasında, yontulmuş ve çizilmiş kaya resimlerinin yanı sıra ilk kez kaya süslemeleri – boyalı tasvirler ortaya çıkarıldı.**

Antik tasvirlere, daha çok, dağ yamaçlarına serpilmiş devasa kireçtaşı kaya ve kaya parçaları üzerinde rastlanmaktadır. Gobustan tasvirleri konturlu, silüetli ve çizgisel şematiktir. Onlar çeşitli tekniklerle yapılmıştır. Tasvirlerin büyük bir bölümü taş aletle, çok az kısmı ise metal aletlerle oyulmuştur. Sürtme taş yöntemiyle yapılmış tasvirler de mevcuttur.

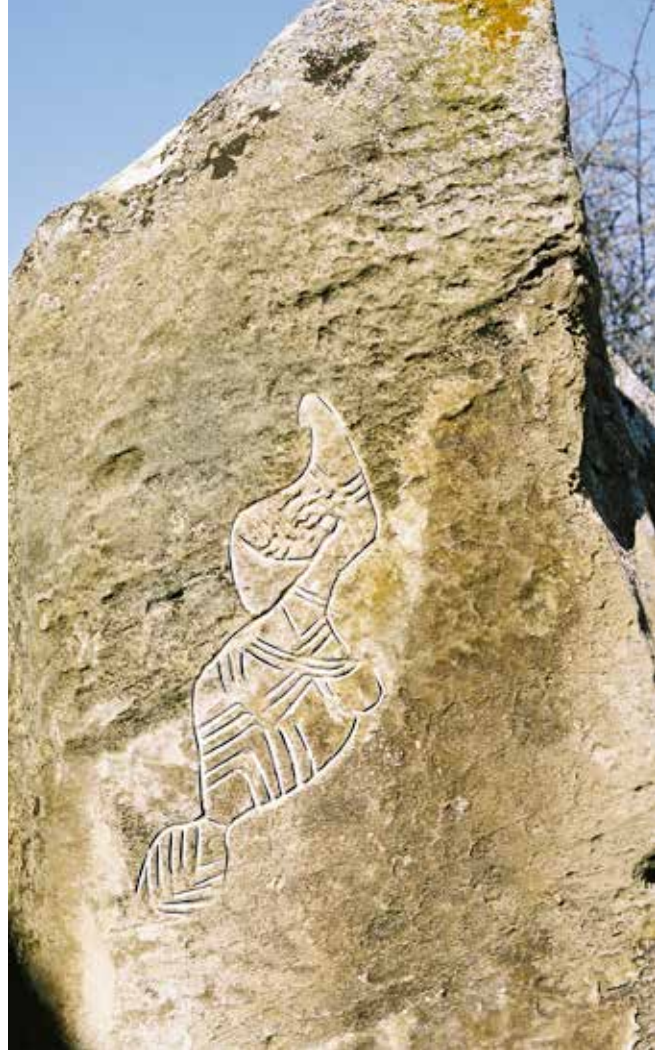
Antik kaya resimlerinin Gobustan'daki merkez, her şeyden önce, bu yerlerin eski sakinlerinin yaşamının tüm yönlerini kapsayan konuların çeşitliliği ile fark göstermektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, çok sayıda tasvirler, belirgin sanat özelliklerine sahiptir. Onların arasında çok sayıda erkek, kadın ve neredeyse gerçek ölçülerde eşitli yabani hayvanların tasvirleri bulunuyor. İnsan tasvirleri, genellikle ters kabartma olarak silüet, tam yüz ve yandan olarak yontulmuştur. En eski resimlerde erkekler bellerinde sargı, yay ve okla silahlanmış, ince vücut yapılı olarak tasvir edilmiştir. Kadın tasvirlerinde, Avrasya'nın ilkel sanatına özgün olan çıkıntılı göğüsler ve büyük kalçalar vurgulanmıştır.

Gobustan kaya resimleri arasında çok sayıda **av sahneleri, ayinsel ve tören dansları, hasat, kurban kesme, ucunda güneş olan kayıklar, iki tekerlekli arabalar, silahlanmış atlılar, çeşitli işaretler** vs. bulunuyor. Bunların büyük bir kısmı taş aletlerle yontulmuştur. Arkeolojik kazı sonuçlarına bakıldığında, tasvirlerin daha erken katmanının Üst Paleolitik Çağ'a ait olduğu ve insan tasvirlerinin çoğunun da bu katmanda olduğu anlaşılır. Onlar, Gobustan'ın en eski yerleşim

yerleri olan mağaraların duvarlarında ortaya çıkarılmıştır. Üst Paleolitik Çağ'a karakteristik olan tasvirler özellikle Anazaga yerleşim yerinde yaygındır.

Figürlerden oluşan bütün bir grubun tasviri, araştırmacılara göre, yaranmakta olan tarzı kanıtlamaktadır. Gobustan kaya resimlerinin önemli bir bölümü, M.Ö. X-VII binyıllıklardaki Orta Taş Çağı ve Neolitik Çağ'ın başlarına aittir. Bir kural olarak onlara, Avrasya kaya üstü sanatına karakteristik olan tasvirin orantılı-gerçek tarzı özgüdür. Gobustan tasvirlerinin çoğu ise eski metal çağlarının – Kalkolitik, Tunç ve Demir gibi çeşitli evrelerine aittir. Bu bağlamda, en eski tasvirler çoğu za-

man yenileriyle kaplanmıştır. Daha geç tasvirler antik ve eski Türk dönemleri veya Ortaçağın erken ve ileri aşamalarıyla bağlıdır.

Gobustan'ın ilginç ve sıra dışı eserlerinden biri – Cingirdağ'ın eteklerinde bulunan kaval taştır. Kireçtaşıdan oluşan ve üçtaş sütun üzerinde duran bu taşlara vurulduğunda farklı tonlarda metalik sesler çıkarır. Bu "şarkı söyleyen taş", dinsel ve tören dansları zamanı kullanılan en eski vurmali çalgı olarak kabul edilir.

Gobustan kayaları ve büyük taş parçaları üzerinde çok sayıda yarımküre şeklinde kase çukurlar bulunuyor. Araştırmacılar bunları, su toplamak ve depolamak, hayvanların kurbanlık kanlarını toplamak, kızgın çakıl taşlarının yardımıyla yemek pişirmek için kullanılan en eski kaplar olarak değerlendirmektedir.

Altı satırdan oluşan ve İmparator Domitian hakimiyeti döneminde XII. Roma Lejyonu Fulminat'ın Azerbaycan'da, Hazar Denizi kıyılarında bulunduğu ortaya koyan eski Latin yazıtlarının bilimsel önemini yeniden değerlendirmek zordur.

1967 yılında Gobustan, 4400 hektardan fazla alanıyla devlet tarihi ve sanatsal doğa koruma alanı ilan edildi. Burada ortaya çıkarılan antik kaya sanatının başyapıtlarının sayısı 10 bini aşmaktadır. Gobustan'da aynı zamanda, insanlığın uzak geçmişine ilişkin düşünceleri tamamlayan çok sayıda günlük yaşam ve mezar anıtları da bulunuyor. Bugün Gobustan – dünya kültür mirasının ayrılmaz bir parçası olarak gelecek nesiller için bu esli kültürün emanetlerini korumakla görevli en büyük bilimsel araştırma ve kültür-eğitim kurumudur.✿

Kaynakça

1. Формозов А.А. Очерк по первобытному искусству, Москва, 1969
2. Исмаилзаде Г.С. Петроглифы Азербайджана как составная часть древнейшего искусства Евразии. Сб. «Кавказ в контексте всемирной истории», Тбилиси, 1996
3. Джафарзаде И.М. Наскальные изображения Гобустана. Сб. «Археологические исследования в Азербайджане», Баку, 1965
4. Джафарзаде И.М. Гобустан – наскальные изображения, Баку, 1973
5. Мурадова Ф.М. Гобустан в эпоху бронзы, Баку, 1979
6. Рустамов Дж.Н. Гобустан – очаг древней культуры Азербайджана, Баку, 2000; его же.
7. Рустамов Дж.Н., Мурадова Ф.М. Петроглифы Гобустана, Баку, 2003
8. Исмаилзаде Г.С. Шедевры наскального искусства Азербайджана. Журнал «Мирас», Ашхабад, 2008, №1
9. Фараджева М.Н. Верхнепалеолитическое искусство Азербайджана. Сб. «Мир наскального искусства», Москва, 2005
10. Тумбиль Н.Х. Римская надпись VI века н.э., обнаруженная в пределах Азербайджана // ДАН Азербайджана, Баку, 1948, №7
11. Рустамов Дж.Н. Мезолитическая стоянка в Гобустане. Сб. «Каменный век и энеолит в Азербайджане», Баку, 1984

